

בענין ברכה על תרופה שהיא סירופ ממותק

ביאור צדדי הספק

נסתפקנו אם יש לברך על סירופ מתוק שרגילים ליקח החולים כדי להוריד החום שלהם וכדו', וזה מצוי מאד בתרופות לילדים, שעושים התרופה שלהם מתוקה, כדי שירצו לבלוע ממנה.

ויסוד הספק הוא, שעל אף שמחמת המתיקות שיש בתרופה הנ"ל, בד"כ נהנים ממנה, וא"כ לכאורה יש לברך עליה, כמו שכתב מרן באו"ח (ר"ד ס"ח) וז"ל "כל האוכלין והמשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה, אם טעמם טוב והחייך נהנה מהם מברך עליהם תחלה וסוף" ע"כ. וא"כ זה ממש כבנד"ד.

אעפ"כ, אולי יש לחלק בזה, דדילמא הני מלי ב"אוכלין ומשקין", שדרך כל אדם לאוכלם תמיד, ולכן מברך, כי הוא אוכל אוכל גמור, משא"כ בנד"ד אין הסירופ בגדר "אוכל", וא"ת לפירוש זה, מאי קמ"ל מרן, אם זה אוכל גמור פשיטא שמברך. לא קשיא, כי מרן אשמועינן, שעל אף שכוונת האוכל היא להתרפאות ולא לאכול, "שאדם אוכל ושותה לרפואה", והו"א שכיון שמטרתו היא רפואה ולא אכילה, לא לברך, קמ"ל שיברך, כי סו"ס הוא אוכל מאכל שדרך העולם לאכול, והוא נהנה.

משא"כ בנד"ד שודאי אין דרך האוכלים לאכול אותו הסירופ, מפני שהוא מזיק קצת למי שהוא בריא, והוא מיועד אך ורק לחולים, א"כ אולי אינו בגדר "אוכל" כלל, ואע"פ שטעמו טוב, אין לברך עליו, וקצת ראייה לדרך זו מדין "מטעמת", שכתב מרן (או"ח ר"י ס"ב) וז"ל "הטועם את התבשיל אינו צריך לברך עד רביעית ואפילו אם הוא בולעו" עכ"ל. ואע"פ שנהנה, והטעם מבואר שם בב"י, כי אין לטועם כוונת אכילה. א"כ לכאורה הוא הדין והוא הטעם בנד"ד, אין לבלוע הסירופ כוונת אכילה, ולכן לא יברך, וצ"ע.

ניסיון לפשוט הספק מלשון מרן השו"ע

ולכאורה מלשון מרן יש לדייק שאין לברך, שבשו"ע שם, כך הוא הלשון "כל האוכלין והמשקין", משמע קצת דדוקא על דבר שהוא אוכל ומשקה גמור יש לברך עליו, שכן

דברי עני – הלכות ברכות

כוונתו גם לאכילה ושתייה, משא"כ בנד"ד אין כוונה לאכול ולשתות הסירופ לכאורה. שאל"כ היה למרן לכתוב כך, "כל מה שאוכל ושותה לצורך רפואה, אם טעמם טוב והחידך נהנה מהם מברך עליהם תחלה וסוף", ולמה לו לכתוב "כל האוכלין והמשקין", דמשמע דווקא דבר שהוא אוכל ומשקה, ולא תרופה ממותקת בצורה מלאכותית, שאינה בגדר "אוכל ומשקה" לכאורה, ואולי יש לדחות, וצ"ע.

עוד ספק אחר בענין זה

(אגב, נתעוררתי להסתפק לפי האמור, אם אפשר להניח למצוות עירוב אותו הסירופ, וכן צ"ע אם מזמנים על מי ששתה רביעית מזה הסירופ, לפי מש"כ הרב השואל בשו"ת קובץ תשובות ח"א סי' כ"ב עמ' ל"ו, עיי"ש, שאולי כיון שיש בזה סוכר הוי דבר שזן, ואפשר לערב בזה, וממילא גם לזמן עליו. או דילמא "אוכל" ממש בעינן. אך עיי"ש שהרב המשיב פסק שאין מזמנים ואין לערב בזה, ואולי יש לחלק בין הנדונים, וצ"ע כעת).

ניסיון לפשוט הספק מלשון הש"ס בענין אניגרון

והנה בש"ס ברכות (ל"ה ע"ב) אמרו "אמר רב יהודה אמר שמואל וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ", וביאר הש"ס דהיינו דווקא היכא דקא שתי ליה ע"י אניגרון", והוא שהיה "חושש בגרוננו", ופריך הש"ס, א"כ פשיטא שמברך, ומשני "מהו דתימא כיון דלרפואה קא מכוין לא לברוך עליה כלל, קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי" (עיי"ש בסוגיא ההכרח לפרש כן. ד.א.) עכ"ל הש"ס, ומלשון הש"ס נראה שיש להוכיח שכל דבר שאוכל ושותה לרפואה, כל שיש לו הנאה, חייב לברך, ומשמע אפילו סירופ "כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי".

דחית הראיה מדין אניגרון

אולם באמת יש לדחות כנ"ל, דדילמא לא אמר הש"ס שנהנה אלא בגלל שאניגרון הוא מאכל גמור, שיש אוכלים אותו גם אם אינם חולים (כמבואר בהדיא ברשב"א לקמן ל"ח ע"א ד"ה ואי סק"ד), לכן "אית ליה הנאה מיניה", כיון שכוונתו גם לאכילה, משא"כ בנד"ד שאולי כיון שאין כוונת אכילה, ממילא גם ההנאה חסרה ואינה משמעותית, ודו"ק.

סימן ד – בענין ברכה על תרופה שהיא סירופ ממותק

עוד ניסיון לפשוט הספק מלשון הש"ס בענין שתיתא

וכעת נראה לי להוכיח שצריך לברך בנד"ד, מדברי סוגיא אחרת בברכות (ל"ח ע"א), והכי איתא התם, "שתיתא, רב אמר שהכל נהיה בדברו, ושמואל אמר בורא מיני מזונות. אמר רב חסדא ולא פליגי, הא בעבה, הא ברכה. עבה לאכילה עבדי לה, רכה לרפואה קא עבדי לה. מתיב רב יוסף, ושיון שבוחשין את השתות בשבת ושותין זיתום המצרי, ואי ס"ד לרפואה קא מכוין, רפואה בשבת מי שרי. א"ל אביי, ואת לא תסברא, והא תנן כל האוכלין אוכל אדם לרפואה בשבת, וכל המשקין שותה. אלא מה אית לך למימר, גברא לאכילה קא מכוין, ה"נ גברא לאכילה קא מכוין. לישנא אחרינא, אלא מה אית לך למימר, גברא לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא, ה"נ לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא, וצריכא דרב (ושמואל), דאי מהאי ה"א לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הויא, אבל הכא כיון דלכתחילה לרפואה קא מכוין לא לבריד עלויה כלל, קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי" עכ"ל הש"ס. אתה הוראת לדעת, שאע"ג ששתיתא רכה לרפואה עושין אותה, ומשמע שאין דרך הבריאים לאכול אותה כלל, אלא כל עיקר הכנתה הוא רק לרפואה (בשונה משתיתא עבה), ואינה "אוכל" אלא תרופה ממש כבנד"ד, אעפ"כ, "כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי". א"כ, ה"ה בנד"ד שסוף כל סוף יש הנאה מהסירופ, לכך יש לברך, ולכאורה היא ראייה מפורשת.

דחית הראיה מדין שתיתא

אלא שיש לדחות ראייה זו כל עיקר, שאם כן איך מותר לאכול שתיתא בשבת, והרי לפי דברי אינה אלא מאכל חולים בלבד, ואסרו חז"ל לעשות כן, גזירה משום שחיקת סממנים. "אלא מה אית לך למימר, גברא לאכילה קא מכוין, ה"נ גברא לאכילה קא מכוין", ולפי"ז יוצא ששתיתא אע"ג שלרפואה עבדי לה, היינו בד"כ, אך יש לפעמים שאוכלים אותה גם הבריאים, ולכך לא מחזי כרפואה ושרי בשבת, וכן משמע ברשב"א (ל"ח ע"א ד"ה ואי סק"ד). בשונה משתיתא עבה, שאינה אלא מאכל בריאים לבד. משא"כ בנד"ד שאין דרך הבריאים לאכול הסירופ לעולם, וצ"ע. וע' ברש"י שם (ד"ה וצריכא וד"ה ה"ג) שכתב "קמ"ל כיון דמתהני מיניה, שהרי מאכל הוא, בעי ברוכי" עכ"ל. ודו"ק. משא"כ בנד"ד שאינו מאכל הבריאים לעולם.

ניסיון לפשוט הספק מדיוק לשון הרשב"ץ ומו"מ בדבריו

אולם זאת מצאנו, בפירוש הרשב"ץ לסוגיין (עמ' רכ"ח ד"ה עבה והלאה) כתב וז"ל "עבה לאכילה עבידא, ולא לרפואה. רכה לרפואה, ולא לאכילה, ואפ"ה מברך עליה שהכל, כיון דאית ליה הנאה מיניה, וכדאמרינן לעיל גבי אניגרונ" עכ"ל. והנה מלשונו

דברי עני – הלכות ברכות

מוכה בהדיא כמוש"כ למעלה, ששתייתא רכה היא אך ורק מאכל חולים, ואין דרך הבריאים לאוכלה כלל, ודמי ממש לנד"ד כנ"ל שיש לברך.

אלא שיש להקשות על דבריו מגוף הסוגיא כנ"ל, דא"כ איך התירו לאכול השתייתא הרכה בשבת, אם היא רק מאכל בריאים, וצע"ג.

ונראה דצ"ל שרק בהו"א אמר הרשב"ץ כן, וזה בדיוק מה דמקשה רב יוסף לרב חסדא, דאם כדבריו ששתייתא רכה הוא רק לרפואה, א"כ איך מותר לאכול ממנה בשבת, ועל זה תירץ אביי, שע"כ, כיון שהגברא לאכילה מכיון, אין זה אסור, והנה אם עדיין סבור הש"ס כבהו"א ששתייתא רכה אינה מאכל בריאים, א"כ מאי משני אביי, אף אם אין גברא מכיון רק לרפואה, אסור. לכן ע"כ שחזרנו בנו מזה, וכעת סובר הש"ס שגם שתייתא רכה דרך הבריאים לפעמים לאוכלה, וכ"מ ברשב"א, ועיי"ש במהדיר (הערה קע"ג), וכן נראה בהדיא בתוס' רא"ש (ל"ח ע"א ד"ה ואי, וד"ה א"ל אביי), שזה מה שהשתנה בין ההו"א למסקנה, עיי"ש היטב, וא"כ אזלא לה ראייתנו.

עוד ביאור לרשב"ץ עפ"ד הרא"ה ומו"מ בדבריו

עוד יש לישב דברי הרשב"ץ ע"פ מש"כ רבינו הרא"ה שם (ברכות ל"ח ע"א ד"ה רב אמר) וז"ל "עבה לאכילה עבדי לה, בורא מיני מזונות, רכה דלרפואה עבדי לה, שהכל. פירוש, שהיא מיוחדת לרפואה, שאין דרך לאוכלה כלל, אלא לרפואה (ממש כדברי הרשב"ץ. ד.א.), וכיון דכן לא שייך בה ברכה דידה, דכל לרפואה, כלומר מיוחדת לכך, לא מברך עליה, ומ"מ שהכל מיהת מברך עליה דהא נהנה (על פסק זה בדיוק השיג מרן הב"י באו"ח ר"ד ס"ט ד"ה מצאתי כתוב בשם הר"א, שיש לברך ברכה הראויה, ולא רק שהכל, וכן הכריע מרן הראש"ל שליט"א בחזו"ע ט"ו בשבט עמ' קנ"ז קנ"ח, ואכמ"ל. ד.א.), ואפילו הכי (אע"פ שהיא מאכל חולים בלבד, וא"כ היה צריך להאסר שתיית השתייתא בשבת מגזירת שחיקת סממנים, כך יבאר מיד, וזה מה שאנו הקשינו על דברי הרשב"ץ, והרא"ה בא ליישב קושיא זו, וכך ניישב גם אנו דברי הרשב"ץ. ד.א.) שרי למיכל בשבת, ואע"פ שדברים המיוחדים לרפואה אסורין בשבת, שאני שתייתא דהיא גופא מזון גמור הוא לכל, כעבה, ואין כאן שינוי מזון כלל, אלא שמרבה בה מים, וכיון דהיא גופא מזון גמור, כה"ג ודאי שרי, והיא בכלל "כל האוכלין אוכל אדם לרפואה". תדע לך, דאילו יש כאן חולה שאינו רשאי לשתות יין, אא"כ נותן בו מים ומוזג אותו עד כדי שאינו ראוי לבריא לשתותו, שאין שותין כיוצא בו, ודאי מותר לו בשבת, אפילו מתכוין לרפואה, שהיין עצמו בכלל "כל האוכלין אוכל אדם לרפואה, וכל

סימן ד – בענין ברכה על תרופה שהיא סירופ ממותק

משקין הוא שותה". אף שתיא ג"כ בכלל זה הוא, והכי מוכח בגמרא וזה ברור" עכ"ל הרא"ה (ע' כיוצ"ב בחדושי הריטב"א ובשיט"מ).

ואחר אריכות לשונו הברורה, אין מה להוסיף, ומ"מ הוראת לדעת, שיתכן לחלק בין שתיא שבמקורה היא "אוכל גמור", ורק מוספין עליה מים, ודמי ליין שמוספין עליו הרבה מים, שעל אף שאין דרך הבריאיים לשתות מהם, מ"מ ודאי בכלל "אוכל" הם, בשונה מנד"ד, ולכן אזלא לה ראייתנו מהרשב"ץ ומהרא"ה. (וכמובן, שגם לפשוט לאידך גיסא, שאין לברך בנד"ד, לא שייך, וזה ברור).

דברי פוסקי זמננו בנד"ד ומו"מ בדבריהם

וראינו שנחלקו בזה גדולי דורנו. שמרן הראש"ל שליט"א בחזו"ע ט"ו בשבט (עמ' קנ"ח קנ"ט) סובר שצריך לברך, ודחה דעת הרב ארחותיך למדני (ח"א סי' כ"ו) שסובר שאין לברך. אולם דעת הגרש"ז אירבך זצ"ל במסקנתו שאין לברך, כמבואר בספר נשמת אברהם (ח"א או"ח סי' ר"ד ס"ח), ובספר וזאת הברכה הביא שנחלקו בזה גאוני זמנינו, שהגאון הרב אלישיב שליט"א סובר לברך, וגרש"ז אירבך זצ"ל סובר שלא לברך.

ואמרתי לעיין בע"ה בדבריהם, אולי נראה אם יש הכרע בדבר לפענ"ד.

דקדוק לשון הראשונים בסוגיות הנ"ל דברי המאירי

הרב בחזו"ע הביא ראיה לדבריו מהמאירי (ברכות ל"ו ע"א ד"ה השותה שמן זית לבדו) שכתב בזה הלשון "וכן כל מה שנעשה לרפואה, אם יש בו הנאת טעם קצת, כגון מרקחת הנעשים לחולה, מברך על העיקר שבו, והרפואות המרות שאין שום הנאה באכילתן, אינו מברך כלל" עכ"ל. והנה מדיוק לשונו שכתב "כל" מה שעושים לחולה, אפילו יש רק "הנאת טעם קצת", ו"מרקחת הנעשים לחולה", משמע קצת שבנד"ד יש לברך. שהרי לא כתב "וכן כל אוכל" וכדו'. ועוד משמע, שאם יש קצת הנאה, מברך, ולא אכפת לך אם אוכל "אוכל" או לא, ודו"ק, וכן אפשר לדייק מסוף דבריו, שרק אם אין שום הנאה אין לברך, הא כל שיש אפילו קצת הנאה חייב לברך, וצ"ע.

דקדוק בלשון הרשב"ץ

בפירוש הרשב"ץ (לברכות ל"ו ע"א ד"ה נמצא שעלה בידינו, עמ' רי"א) כתב וז"ל "נמצא שעלה בידינו מזה, שהחושש בגרונו ושותה אניגרון וכו' מברך עליו בורא פרי העץ וכו', ואע"ג דלרפואה קא מכיין, כיון דאית ליה הנאה מיניה, שמלבד הרפואה יש לו

דברי עני – הלכות ברכות

הנאת אכילה, ומכאן נלמוד **לכל דבר** שנאכל מחמת רפואה, שאם יש לו **הנאת אכילה**, אע"פ שהוא מתכוין לרפואה, מברך עליו, והכי אמרינן לקמן גבי שתיתא, ושם אכתוב מזה עוד בס"ד עכ"ל. וגם מלשונו נראה לכאורה שיש לברך בנד"ד, שתחילה כתב הדין באניגרון שהוא אוכל גמור, ומברך שכן "יש לו הנאת אכילה", והוסיף, שכן הדין "לכל דבר", ומשמע דהיינו אפילו אינו "אוכל", כל שהוא "דבר הנאכל", אם "יש לו הנאת אכילה", מברך, ודו"ק.

וכן כתב עוד שם (בדף ל"ה ע"א, עמ' רכ"ח ד"ה ונלמוד מכאן) וז"ל "ונלמוד מכאן **לכל דבר** רפואה, שכל דאית ליה הנאה מיניה, ולא עיקר הנאתו היא בכך, שאין מברכין אלא שהכל" עכ"ל. גם מכאן קצת משמע שעל "כל דבר רפואה", אפילו אינה אוכל גמור, מברך (אמנם שהכל, אך זה כבר דיון אחר, ואכמ"ל), וצ"ע.

דקדוק בלשון המאורות

ובספר המאורות (ברכות ל"ה ע"א, עמ' קי"ב) כתב וז"ל "ונראה מסוגיין דשמעתין, דכל **משקה** או **מרקחת** דקא עביד לרפואה, אי לית ליה הנאה מיניה **באכילתו**, לא מברך עליה, וכן נמי משמע מהא דאמרינן לקמן דמאן דשתי **מיא** היכא דחנקתיה אומצא, דלא מברך" עכ"ל. ומדבריו לענ"ד א"א להביא ראיה ברורה לנד"ד, כמבואר למעיין, ודו"ק.

וממש"כ לקמן (ל"ה ע"א עמ' קט"ז) וז"ל "שתיתא, פירוש **מאכל** העשוי מקמח וכו', והני מלי ברכה, דלרפואה קא עבדי לה, ומיהו, כיון דנהנה מברך שהכל" עכ"ל. משמע שהשתיתא הרכה שעושין לרפואה היא גם **מאכל**, ולכן אין ראיה לנד"ד.

דקדוק בלשון מהר"ם

והמהר"ם מרוטנבורג בברכת מהר"ם (סימן ה', בהוצאת מכון ירושלים, עמ' י"ד ט"ו) כתב וז"ל "אבל אם הוא נותן הרבה שמן לתוך אניגרון ושותהו לרפואה, וכו', ואע"ג דלרפואה קעביד, כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכיא, **וכן כל דבר** דאית ליה הנאה מיניה, אע"ג דלרפואה קעביד, בעי ברוכיא, לאפוקי השותה מים לרפואה, שאינו מברך, לא לפנייהם ולא לאחריהם" וכו' עכ"ל. הנה מתחילה כתב הדין באניגרון, ואח"כ הוסיף שכן הדין "בכל דבר שנהנה", קצת משמע שמרבה גם נד"ד, ואחר שמחלק בין שאר משקין למים, שיחלק בין "אוכל" ו"משקה" לשאר דברים, ומ"מ אין הכרע בדבריו.

דקדוק בלשון הריטב"א

והריטב"א בהלכות ברכות (פ"א הי"ח) פסק וז"ל "אוכלין העשויים לרפואה, ומשקין העשויים לרפואה, והם גם כן ראויים לאכילה ולשתיה דרך הנאה, אם אכל ושתה אותם כדרך שהעולם אוכלין ושותין, אע"פ שזה אוכל ושותה אותן לרפואה בלבד, מברך עליהן ברכתן הראויה להן, וכו', ואם אינם ראויים לאכילת מזון כלל, אין מברך עליהם כלל" עכ"ל. ומדיוקא דרישא שכתב "אוכלין ומשקין", "והם גם כן ראויים לאכילה ולשתיה דרך הנאה", משמע קצת שבנד"ד אין לברך, שאין הסירופ אוכל, ואילו מדיוקא דסיפא שכתב "ואם אינם ראויים לאכילת מזון כלל", משמע שכל שראוי לאכילת מזון, דהיינו שערב לחיך (כ"נ לפענ"ד ביאור כוונת דבריו), א"כ בנד"ד יש לברך, ולכן מיהא ליכא למשמע מינה.

דקדוק לשון המרדכי

והמרדכי (ברכות פ"ו סי' קי"ג) כתב וז"ל "שותה אדם משקין לרפואה, אם המשקין רעים לשתות, דלית ליה הנאה מינייהו לא בעו ברכה, ואי אית ליה הנאה מינייהו בלא רפואה, בעו ברכה" עכ"ל. ודבריו צריך לעיין, דמה שכתב "משקין", ודאי אין ראייה לנד"ד, אך ממה שכתב "דלית ליה הנאה", משמע שכל שיש הנאה, בעי ברכה. אך סיום דבריו שכתב "ואי אית ליה הנאה מינייהו בלא רפואה" צ"ב, דקצת משמע שכדי לברך צריך שיהנו מאותו המשקה כל העולם שאינם חולים, דהיינו "בלא רפואה", ורק אז החולה מברך, ולפי"ז שאין דרך העולם לשתות אותו הסירופ, אין לברך עליו, וצ"ע.

ראיה ברורה מדברי ספר הבתים

אולם מצאנו בס"ד ראיה ברורה בספר הבתים (הלכות ברכות שער שביעי סעיפים ד' ה', עמ' קמ"ו) וז"ל "יש מן הגדולים שפסק, המרקחות שאינן נאכלין אלא לרפואה, כל זמן שיש הנאה לחיך מברך עליהם ברכה הראויה להם" עכ"ל. ומכאן בודאי יש לפשוט הספק ללא שום דיחוי, שיש לברך על הסירופ. (אלא שמלשון "יש מן הגדולים", משמע קצת שיש חולקין על פסק זה, ואינו מוכרח, כי יתכן שכתב לשון זאת, כי לא מצא פוסקים האומרים כן בהדיא רק מעט, ודו"ק).

(ומה שסיים שם בספר הבתים בדברי רב עמרם גאון, עי' מה שהעיר עליו בחזו"ע ט"ו בשבט עמ' קנ"ט, סוף ד"ה ולא אכחד, וקצת פלא שהרב חזו"ע לא הביא ראיה לדבריו מהרישא של ספר הבתים).

דברי עני – הלכות ברכות

עוד ראייה מדברי הרמ"א והמג"א

וז"ל רבינו הרמ"א (ר"ד סע' י"א) "וכל מרקחת שאין בריאים רגילין בו, אלא לרפואה, מברכין עליו שהכל" (בית יוסף בשם הרא"ש) עכ"ל, ומה שצ"ל לרא"ש זה טעות, כי צ"ל ב"י בשם הר"א, והוא הרא"ה שהביא הב"י (בסעיף ט' ד"ה מצאתי כתוב בשם הר"א, עיי"ש), ודו"ק, וכתב על זה הבאר היטב (ס"ק י"ז) וז"ל "מיירי שאין טובים לאכול, כמש"כ בס"ח, מג"א (סק"ד, וע' במחצית השקל שם ד"ה שאין טובים לאכול, ופמ"ג א"א ס"ק כ"ד, ובגר"א ד"ה וכל וכו' כמ"ש ל"ח ע"א. עיי"ש היטב. ד.א.) עיי"ש" עכ"ל הבאר היטב, וזה ודאי דמי לנד"ד, ע"י היטב במג"א, ואין לדחות.

מו"מ בדברי הרב טל אורות

ובספר טל אורות (ביאור על המרדכי מהגאון רבי יוסף בן ג'וייא, עמ' ב' עמודה ד') כתב להקשות על דין "מטעמת", שהטועם את התבשיל אינו מברך אע"פ שדרך אגב נהנה, כי אין כוונתו לאכול, והלא, בסוגיא דאניגרון מבואר שאף שלא מכוון לאכילה אלא לרפואה, אע"כ מברך, שסו"ס נהנה, א"כ גם במטעמת סו"ס נהנה.

וכתב לתרץ וז"ל "אלא דכד מעיינינן שפיר לפענ"ד לא קשיא מידי, דעד כאן לא כתב מרן דלגבי ברכה צריך שיהיה לו כוונת אכילה, היינו דווקא באכילה שהוא בציר מרביעית, דכיון שהוא דבר מועט צריך שיהיה לו כוונת אכילה ושתיה כאמור. אבל בשיעור רביעית ויותר, אע"ג דאין כוונת אכילה כלל, חשיב כאילו אכווין נמי לאכילה ושתיה ובעי ברכה, וכוונת אכילה קרינן ביה" עכ"ל. ולפי"ד יוצא, שכל שאוכל הסירוף פחות מרביעית (וכן הוא בכל הסירופים, א"א לשתות יותר מרביעית בד"כ), לעולם אינו מברך, כדין "מטעמת", שאין לברך עליה, ומה שאמרו שאניגרון מברכין עליו, היינו ג"כ דווקא ברביעית לכל הפחות.

ולפענ"ד שחילוק כל כך מוכרח היה על כל הראשונים והפוסקים לכותבו, ומדלא חילקו כן ודאי לא סברו כוותיה, וכן דחה דבריו בחזו"ע שם.

אך זאת עלינו ליישב, קושיית הרב טל אורות זועקת, מה בין מטעמת לדין האוכל לרפואה, בשניהם יש לו כוונת אחרת עיקרית חוץ מהאכילה, או לטעום אם חסר מלח או תבלין, או להתרפא, ומאי שנא.

והרב חזו"ע הרגיש בכל זאת, וכתב וז"ל "שמכיון שהוא מתכוין לאכול או לשתות את התרופה, אפילו כוונתו לשם רפואה, נחשב לאכילה, ולא דמי למטעמת שאינו מתכוין

סימן ד – בענין ברכה על תרופה שהיא סירופ ממותק

כלל לאכילה אלא לדעת אם התבשיל צריך מלח או תבלין" עכ"ל. ואכתי צ"ע לענ"ד בזה, דסו"ס הסירופ הזה כיון שאינו אוכל, מסתמא אין כוונת הבולעו "לאוכלו", אף שנהנה, ולכן צ"ע. (וע' לקמיה בדברי הרב בתי כהונה).

אמנם מש"כ הרב בחזו"ע שם שלפי"ד הרב ארחותיך למדני, שפסק כדעת הרב טל אורות, מרן סותר עצמו, אחמה"ר אין זה מוכרח, כי הרב הנ"ל יחלק בין "אוכלין ומשקין", למרקחת שאינה אוכל ממש, וכמבואר למעלה באורך.

דברי הרב בתי כהונה

והנה בספר בתי כהונה (מהגאון רבינו יצחק הכהן רפפורט, על הרמב"ם ברכות פ"א דין ב', לקראת סו"ד, בהוצאת התשס"ה עמ' י"ד ט"ו, באמצע ד"ה והנה דבר זה, וד"ה וניחא לי) כתב להקשות כקושיית הרב טל אורות, מאי שנא דין מטעמת מדין אניגרון, וז"ל שם "ואיכא למידק, לפום הך מילתא דפירש מרן (בכ"מ ש.ם. ד.א.) דברי הרמב"ם בבולע, ולא בעי ברכה אע"ג דמתהני טובא, א"כ היכי אמר רב יהודה דפרק כיצד מברכין (ברכות ל"ו ע"א) דשמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ, ואוקמנא התם בחושש בגרוננו, ואקשינן פשיטא, ומשנינן, מהוא דתימא כיוון דלרפואה קא מכווין לא יברך ולא כלום, קמ"ל כיוון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי, ופרש"י ז"ל דאית ליה הנאה מיני, לבד הרפואה יש לו הנאת אכילה, עכ"ל, והכי מפרשי ליה כולהוא רבוותא, ומיניה גמירי דכל מה דעבדי לרפואה ואית ליה הנאה מיניה בלא הרפואה, בעי ברכה, וההיא דחנקתיה אומצא לא בעי ברכה (ברכות מ"ה ע"א), היינו טעמא, משום שאינו נהנה מן המים כלל, אבל שאר משקים שהגוף נהנה מהם, בכל ענין מברך, כהא דשמן זית, והרמב"ם (הלכות ברכות פ"ח ה"ב) פסק הא דרב יהודה, עיי"ש, והא התם דלא מכוון לאכילה ושתיה, ואפ"ה אמרינן כיוון דאית ליה הנאה מינה מברך, אלמא דלא בעיא כוונת אכילה כדרכה לגבי ברכה, אלא כיוון דנהנה, בכל ענין מברך. הכא נמי נהי דמכוון לטעימה ולא לאכילה, מ"מ נהנה הוא, וכההיא דשמן זית שלולא הרפואה לא היה אוכל, ומה בין זה לזה.

וניחא לי, דלדעת הרמב"ם ז"ל פירושא דההיא בענין אחר הוא, ולא כדמפרש לה רש"י, אלא הכי פירושא מה דאמר כיוון דלרפואה מתכוון ואינו מתכוון לאכילה, אע"ג דבלע ומתהני לא ליבעי ברכה כההיא דמטעמת, קמ"ל דבעי ברוכי, כיון דאית ליה הנאה מיניה, פירוש שמתרפא ממנו ואיהו מכוון למשתי ליה משום רפואה בעי ברכה, ואע"ג דאי לא הוה חייש בגרוניה לא הוה אכיל ליה, מ"מ כיוון דהא מיהא אית ליה הנאה מגיה דמתרפא ומיכוון למשתי ליה משום רפואה, כל כה"ג בעי ברכה, כי מה בין זה

דברי עני – הלכות ברכות

לאוכל להנאת עצמו למלאת נפשו כי ירעב, גם הכא מיכוון לאכול להתרפאות. משא"כ גבי מטעמת, דלא מיכוון לאכילה ולשום הנאה שיהנה ממנו השתא בתוך מעיו, אלא לדעת אם צריך מלח ותבלין, התם ודאי לא בעי ברכה" עכ"ל.

והנה מלשונו מבואר בהדיא, שאע"פ שלולא שהיה חולה לא היה אוכל הרפואה כלל, וגם אינו אוכלה כדי למלא רעבונו כלל, מ"מ כיון שיש לו מהרפואה הנאת חיד, חייב לברך, בשונה מהטועם את התבשיל שכלל לא נחית להנאת אכילה, וכאילו מפרש שאינו מתכוין לאכילה. אבל המתרפא ממאכל או מסירופ, מסתמא הוי כאילו מסכים בדעתו גם ליהנות מהתרופה. בשונה מהטועם, ולפי"ז ברור שבנד"ד יש לברך, ואין לחלק בין "אוכל" לסירופ כנ"ל, דזיל בתר טעמא, שאחר שמכוין לרפואה, גומר בדעתו גם ליהנות, וה"ה והוא הטעם לנד"ד, שיש בסירופ טעם טוב, וכן הבין דבריו מרן הראש"ל שליט"א בחזו"ע שם, ולא כמו שפירש דבריו הרב ארחותיך למדני אהמה"ר, בצורה לא נכונה לפענ"ד.

ראיה מדברי הרב האלף לך שלמה

עוד כתב הרב בחזו"ע, שגם הגאון מברודי (רבינו שלמה קלוגר) בשו"ת האלף לך שלמה (סי' צ') מסכים לברך, ועיינתי בדבריו בפנים, וגם מלשונו קצת נראה לברך בנד"ד, כי שם כתב שאע"פ שלולא שהיה חולה לא היה מברך, אעפ"כ חייב לברך כיון שנהנה, עיי"ש, ויש עוד פוסקים דהכי ס"ל, ולא עת האסף.

ראיה מדברי הרב אגרו"מ

גם מדברי הרב אגרו"מ מוכח לברך בנד"ד, וכך כתב בשו"ת אגרות משה (ח"א או"ח פ"ב) "ובדבר מרקחת שאין רגילין בו אלא לרפואה, והוא דבר שנהנים בו, יש להורות לברך ברכה הראויה לו, כיון שהמג"א והגר"א סוברים כן (או"ח ר"ד), ולהמג"א אפשר שסובר כן גם הרמ"א, עיי"ש (ס"ק כ"ד), וכ"מ החלטת המשנ"ב" עכ"ל. ודבריו ברורים, שדיבר (גם) על הסירופ הנ"ל, ולא דווקא על "אוכל", "שאין רגילין בו אלא לרפואה".

מסקנה דשמעתין לפענ"ד

ונראה לפענ"ד, שעכשיו בהגלות נגלות דברי ראשון מפורש (ספר הבתים) שיש לברך בכה"ג, יש להורות לברך בנד"ד, וודאי שעכ"פ שהמברך יש לו על מה שיסמוך, כי לא

סימן ד – בענין ברכה על תרופה שהיא סירופ ממותק

מצאנו ראשון מפורש שיחלוק על דברי ספר הבתים, וגם הרבה מן הראשונים שהבאנו למעלה, **מסתבר מאד** לפרש דבריהם כן, כמבואר לעיל.

ובפרט שלפענ"ד, אם חקירה זו היתה נכונה, ובאמת היה מקום לחלק כנ"ל בין אוכל ממש למרקחת מרה שמוסיפים לה חומר מתוק בצורה מלאכותית כסירופ, (כחילוק הגרשז"א זצ"ל וסייעתו), א"כ לא היה על כל הראשונים והאחרונים לסתום דבריהם, ובכל כה"ג היה להם לפרש דבריהם ולחלק בזה בהדיא, כך שאפשר כמעט בהחלט לומר, שמסתימתן של כל הפוסקים נשמע שאין מקום לחלק בזה, וזיל בתר טעמא, "שכן נהנה", וחיוב ברכה ראשונה הוא על הנאה, והנראה לענ"ד כתבתי.

(סוגיא זו נתבארה יפה בס"ד, יחד עם ידי"נ הרב שמיר שיינטופ הי"ו. אלא שהוא נוטה אחר סברת הגרשז"א זצ"ל, בפרט בספק ברכות, והרבה מדחיית הראיות שהבאנו, הוא דחה אותם, כמבואר בגוף הסוגיא. ועוד העיר לי, שמה שהראשונים לא חילקו בזה, אין להביא ראיה שאין החילוק נכון, כי הסירופ הזה שמיוצר מכימיקלים לא היה מצוי כלל בימיהם, ולכן לא כתבו לחלק בזה, ואנא דאמרי, שודאי גם בימיהם היו תרופות ומיני מרקחות שעשויים מדבר שאינו אוכל כלל, כעין תרופות המרות שהזכירו הראשונים שלא לברך, וכמו"כ היו תרופות שאינם "אוכל" ואעפ"כ טעמם ערב, ולזה לא חילקו שעליהם אין לברך. ועוד העיר, שמדברי הרב אגרו"מ אין ראיה, שרק בא להכריע הלכה במחלוקת אם מברכים על מרקחת ברכה הראויה, או ברכת שהכל, שנחלקו בזה הראשונים, ורק על זה בא לומר שמברכים ברכה הראויה כדעת הגר"א, ואנא דאמרי, שהרי בימי הרב אגרו"מ ודאי היה הסירופ הנ"ל, ולמה לא חילק כנ"ל, ש"מ לית ליה חילוק בזה, וכך היתה כוונתנו להוכיח, וכ"ה בענין ראיתנו מספר הבתים, ודו"ק, והנראה לענ"ד כתבתי).

דעת מו"ר הגר"ד ליאור שליט"א

ואחר שהראתי את הדברים למו"ר הגר"ד ליאור שליט"א, שלח אלי מכתב ביום ו' מרחשון תשע"א, וז"ל "לכבוד האברך החשוב דביר אזולאי השלוי' והברכה וכת"ס. ראיתי את חיבורך הגדול בנושא ברכת הנהנין על תרופה שהיא סירופ מתוק. בראשית דברי הנני להביע בזה ברכת ישר כח גדול לך ולחברך על הפלפולא דאורייתא שערכתם בנושא זה, מלאכת מחשבת המתאימה לצורבא מרבנן. הבאתם את המקורות החל מהתלמוד דרך דברי גדולי הפוסקים עד אחרוני דורנו.

דברי עני – הלכות ברכות

לעצם הענין, מסקנתך נראית גם לענ"ד שיש לברך "שהכל" היות וסוף סוף האדם נהנה מהשתיה וזה מה שקובע כאן. עיין משנ"ב (או"ח סימן ר"ד ס"ק נ"ה וכ"כ בעוד מקומות).

רצית לדייק מדברי מרן (או"ח סימן ר"ד סעיף ח') מזה שכתב "כל האוכלין והמשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמם טוב והחידך נהנה מהם, מברך עליהם תחילה וסוף", משמע שאם אינו אוכל את המאכל מצד עצמו לא מברך. נראה שאין הכרח לדיוק זה, מפני שהמחבר מיירי לגבי ברכה הראויה, "העץ" או "האדמה", אולם לפי הרמ"א (שם סעיף י"א) שפוסק ש"כל מרקחת שאין הבריאים רגילים בו אלא לרפואה מברכים עליו שהכל" וכן מכריע ה"ערוך השולחן" (שם סעיף כ"ב) עיי"ש. נמצא שהמחבר דן לענין ברכתו הראויה, ואילו הרמ"א דן לענין ברכת שהכל.

למעשה נראה להורות שיברכו "שהכל", היות וסוף כל סוף נהנה, למרות שמטרת השתיה היא לרפואה, ואינו דומה לטועם תבשיל שלדעת מרן (או"ח סימן ר"י סעיף י"ג) לא מברך אפילו כשבולע, משום ששם אין כוונתו לאכילה כלל, רק לדעת טעם הדבר, ואילו כאן כוונתו לאכילה למטרה רפואית. החותם לכבוד התורה, דוב ליאור". עכ"ל.

